

XANTIPA, A MULHER DE SÓCRATES

QUEM ERA
AQUELA FULANA
COM QUEM TANTO
CONVERSAVA?!

SÓ SEI
QUE NADA
SEI!

CÉLWS

Etika Sokrata, sofistů a Platóna

Slavomír Lesňák

Zdroj: Ústava, Obrana Sokratova, Dejiny etického
myslenia (Remišová)

Sokrates (469-399 p.K.)

- Nezachoval sa žiaden spis – nepísal
- Vymyslený Platónom?
- 399 p.K. Odsúdenie Aténskym zhromaždením
 - ťažko spochybniteľné – spisy Platóna, Xenofóna, Polykrata
- Žena Xantipa – zlá žena alebo skôr zlý muž?

Sokratovský dialóg: dialektika

- Negatívna fáza
- Pozitívna fáza
- Maieutika – pôrodnické umenie

Otto van Veen, rytina, 1607: [Xantipa](#) polévající Sokrata

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Socrates_and_Xanthippe.jpg

Najstaršie zdroje

- Aristofanes (Oblaky) – komická paródia
 - Sokrates – sofista zaoberajúci sa nebeskými javmi?
- v Platónovom *Faidónovi* – Sokrates priznáva skúmanie *fysis* v mladosti
- Sokrates vyučený u sofistov?
- Xenofón – *Spomienky na Sokrata*
 - teoretické poznanie dôležité len kým užitočné
- Aristoteles – sprostredkovaný obraz cez opis prvej generácie platonikov

Platónov Sokrates

- Nový typ hrdinu – v každodennom živote
- Neúnavný diskutér
- Každé skúmanie sa dostáva do *apórie* – kde strácame všetky istoty → zvrät
- Sokratovská irónia – opodstatnená: vedie ju morálne presvedčenie

Sokrates a Diotima z Mantineie (kolem 400 p.n.l.)

- Vliv na Sokrata a Platóna
- V dialogu **Symposion** se vyskytuje jméno filosofky - Diotimy, o které si nejsme jisti, či skutečně existovala.
- Protagonisté jiných dialogů existují...
- Sokrates ostatním (mužům) vypráví o své rozmluvě s Diotimou, od které byl vzdělán o filosofii lásky. Právě ona ho prý ovlivnila i v dialogové metodě filosofování.
- Hlavní funkcí lásky je zrození krásného - fyzického i duševního
- Nejde jen o těhotenství fyzické – o množení lidí, ale i o rození krásných myšlenek
- Na oboje potřebuje člověk partnera, na tvoření života i na dosahování a tvoření vědění a cnosti.

Zoi Aliozi: Diotima. In: Královny filosofie, Ocelot 2022, s. 16-20.

Charakter Sokratovej etiky

- Ak spoznáme dobro → budeme ho konať
- Zlo – konáme z neznalosti

→ imperatív: Poznávaj!

(podoba s Hérakleitom „*Poznaj sám seba*“)

„Slabosť vôle nie je dôsledkom zlyhania rozumu, ale nesprávnej mienky.“

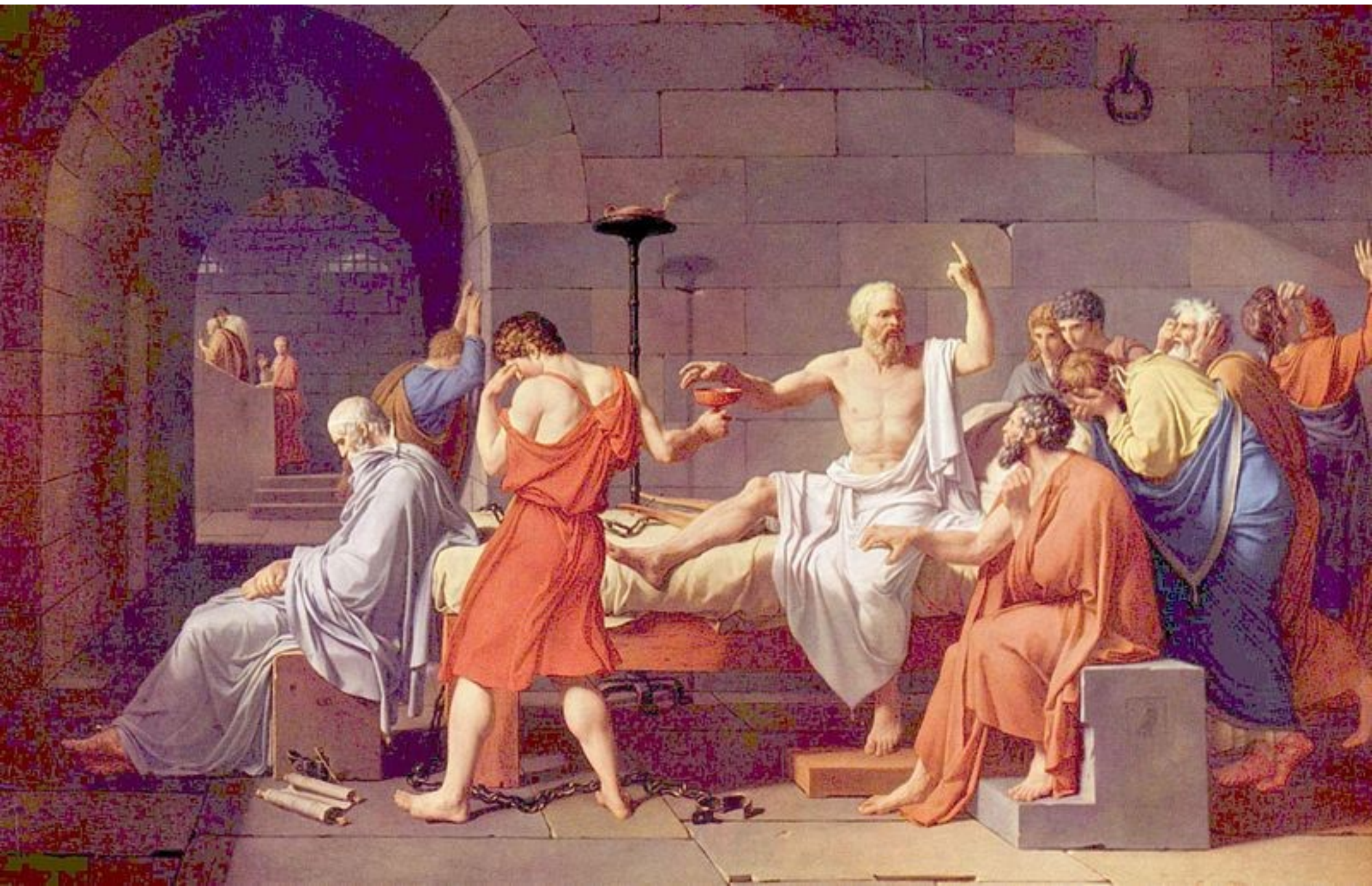
→ problém našej mienky

→ problém v nás

→ „*Poznaj sám seba!*“

Alcibiades Receiving Instruction from Socrates, a 1776 painting by [François-André Vincent](#), depicting Socrates's daimon, zdroj: wiki

1787: Jacques-Louis David, France

[Jean-François Pierre Peyron](#), 1787, Francie, neoklasicismus

- Vnútorňý hlas → subjektívizmus alebo objektívizmus? (svedomie na rovnakom princípe – božský hlas?)
 - Smerovanie k jednému bohu? Monoteizmus?
 - Grécka kultúra – polyteizmus
- Sokrates kazí mládež
- Smrt' - zachovanie princípu
 - Vplyv: grécki filozofi - sa odvolávajú na Sokrata, nie na Platóna či Aristotela,
 - Podobnosť s Kantom, Kierkegaard
 - Zakladateľ etiky

Jak to, že lidé
vědí, co je
dobré, a přece
tak nejednají?

Když vědí, tak
jednají!

A proč tedy
netřídíte
odpad?

Malé sokratovské školy

- *Kyrénska*
 - *Megarská (Eukleides)*
 - *Kynická*
-
- Rovnako významné ako *Akadémia, Lykeion*
 - Nezachovali sa súvislé diela zakladateľov – *Antisténa, Aristippa, Euklida*

Aristippos z Kyrény (435-355 p.K)

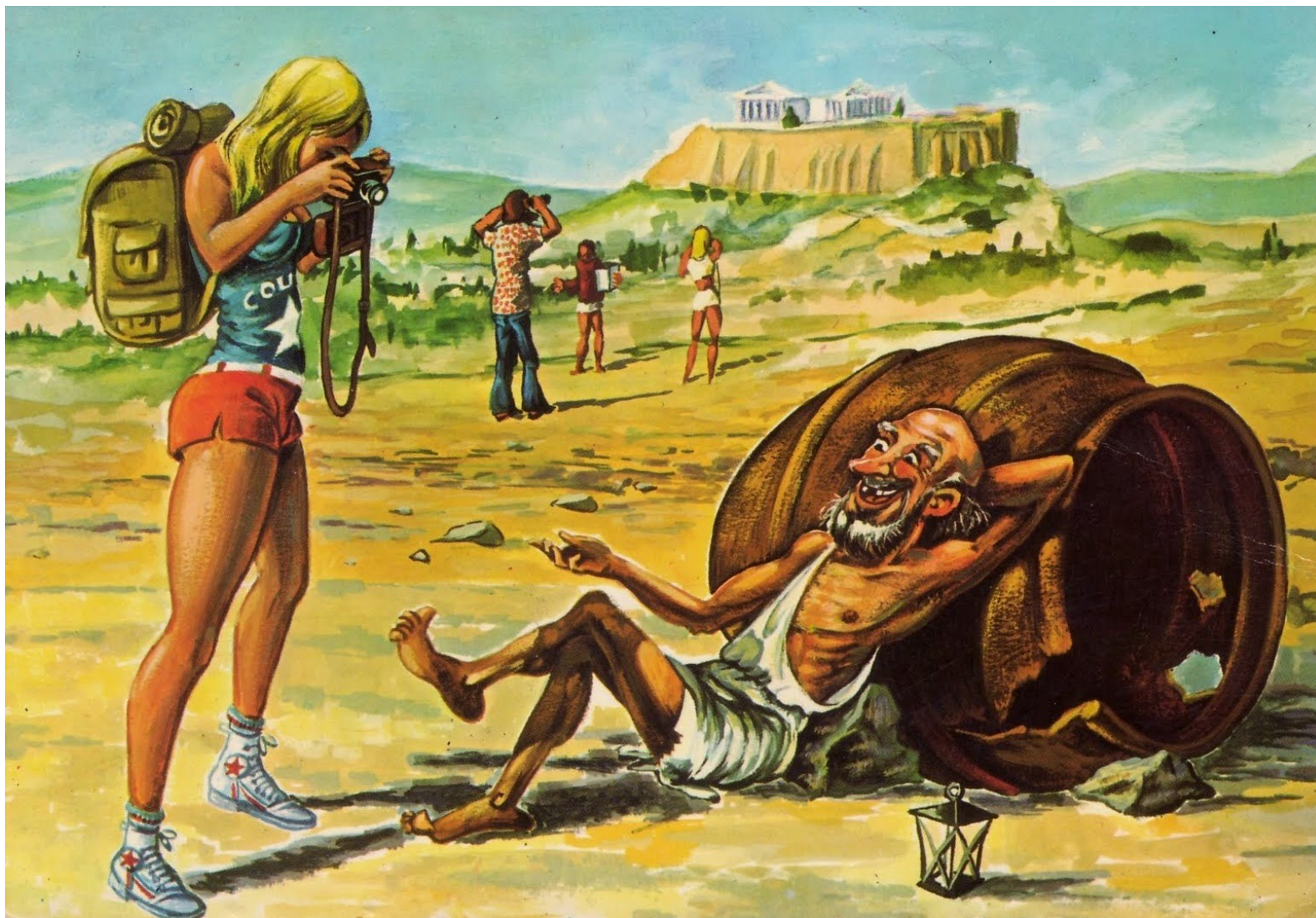
- Kyrénska škola (d.: Theodoros)
- Dielo zachované vďaka *Diogenovi Laertskému* a *Sextovi Empirikovi*
- Jediným cieľom života – dosahovať rozkoš
→ *hedonizmus*
- Založený na psychologickej skúsenosti
 - Duševné stavy osoby nemôžu klamať
 - Stavy iných osôb neprístupné→ subjektivismus a relativizmus
- Sokrates: Poznaj sám seba! → Aristippos: Len seba!

Antisténes (445-365 p.K)

- *Kynická škola*
- Najvernejší nasledovník (*doxograf*)
- Vystupňoval ideál *sófosyné* – umiernenú rozumnosť
- Jedine zdatnosť môže viesť naše životy
- Zdatnosť je naučiteľná
- „*Radšej zošaliem, ako by som prejavil radosť*“
 - Rezervovaný postoj k vášňam
- Múdry človek opustí konvencie a zákony
- Vybuduje vlastné - založené na dobrom konaní

- „psi“ (*kynikos*) – štekajú na všetkých bez rozdielu
 - *kynici* známi priamočiarosťou a úprimnosťou
- Cvičenie sa v indiferentnosti voči zásadám obce
 - masturbácia a súlož na verejných miestach, incest
- Bezostyšnosť (*anaideia*) – indiferentná voči konvencii
- Všetko prirodzené pre *kynika* slobodné
- Hanba patrí k spoločenským predsudkom – synonymum neslobody

Diogenés ze Sinópe (400-323 př.n.l.)

<http://americanbolingbroke.blogspot.com/2015/03/diogenes-of-sinope-meet-gwf-hegel.html>

- Kritériom dobrého života nemôže byť rodová morálka, ale prirodzenosť
- Poznávame intuitívne (vlastná i zvieratám)
- Sloboda založená na sebestačnosti (*autarkeia*)
- Dosahujeme ju pomocou cvičenia (*askésis*)
- Požiadavka slobody reči a konania → *kynici* do opozície voči všetkým konvenciám
- Duševnú slobodu oslobodením sa od očakávaní (výchova, vzdelanie, zvyk, tradícia, zákony)

Theodóros a Hipparchie (350 -280 př. K.)

Střet kynické a kyrénské školy

Theodóros v nouzi, nadzvedl její šaty a odhalil ji. Ona zůstala klidná, jelikož pro kyniky byla nahota přirozená.

Theodóros: „Zda je tohle ta, která člunky opustila u stavu?“

Načež mu H. odpověděla:

„Ano Theodóre, já to jsem. Ale snad si nemyslíš, že jsem si špatně poradila, použila-li sem vzdělání času, který jsem měla věnovat stavům?“

To se
pleteš...

Hele, prý
zase
pleteš!

Kynický odkaz

Vzdělávání – filozofie je důležitější než tkaní, důležitější než jakákoli činnost, kterou pro domácnost či práci vykonáváme...

Nahota u kyniků: přirozená (často nazí i na veřejnosti, veřejně i masturbovali a souložili – za ctnost považovali tzv. bezostyšnost – za nic přirozené se nemusíme stydět)

Hipparchie a Kratés (365 – 285 př. K.)

- jsme svědky nekonvenčnosti a odmítnutí stereotypů či diskriminace žen, kterým bylo v Řecku upíráno vzdělávání i veřejná činnost

Jak si Hipparchie „vzala“ s Kratéta:

Hipparchie byla dle Diogena Laertského do Kratetových myšlenek a způsobu života zamilovaná - odmítla všechny zájemce a rodičům vyhrožovala sebevraždou

Rodiče požádali Kratéta o pomoc, ten se před Hyparchií svlékl a řekl:

„Tohle je tvůj ženich a takový má majetek. Podle toho se rozhoduj. Ale uvědom si, že mou společnicí se staneš jen tehdy, budeš-li vést stejný život jako já.“

Hipparchie si oblékla stejný šat a životní program – muže všude doprovázela (např. na hostiny), žili „na ulici“, kde dokonce probíhal i jejich sexuální život.

Nekonvenčnost

V tradiční řecké společnosti: žena – pasivní role

Hipparchie ale: „uhnala“ svého muže, on (ne ona) se stal jejím majetkem

Reakce na nahotu Kratéta: již připravena stát se „psem“ – kynikem, vycvičena v bezostyšnosti, připravena na život v chudobě a jednoduchosti, přijmout nový životný program

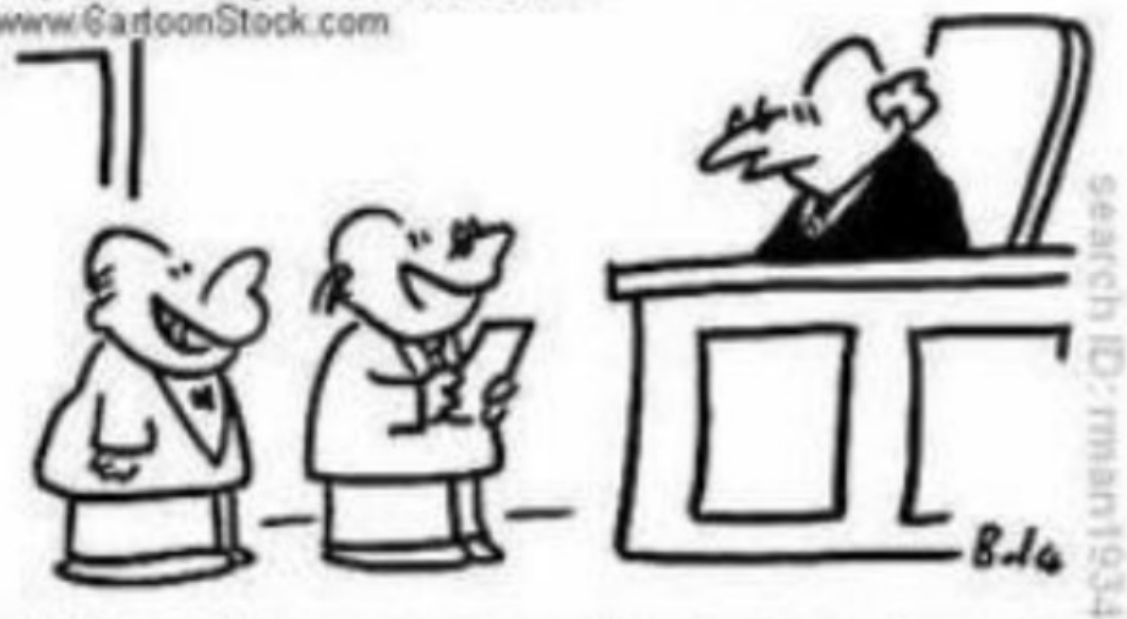
Sobáš nebyl – šlo o „psí sobáš“ – bez sobáše, nepotřebovali institucionalizovat své vztahy, na mínění ostatních nezáleželo (podobně Sokrates)

Sebeovládání kyniků – ani Hipparchii, ani Kratéta jednání jiných nerozkolísalo (společné se stoiky)

Diogenes Laertský: Životy, názory a výroky proslulých filosofů. Nová tiskárna Pelhřimov, 2. vydání, 1995, s. 254.

Sofisti

© Original Artist
Reproduction rights obtainable from
www.CartoonStock.com

"Your Honor, my client pleads not guilty by reason of cultural relativism."

Sofisté

- Málokdy se o nich píše pozitivně -za to může hlavně Platon, v jehož dialozích vystupují vždy „na nesprávné“ straně.
- Dle české etičky Jiřiny Popelové (1904–1985), vypálil Platon sofistům znamení hanby na celá staletí

Popelová, J. *Etika*. Bratislava: Nakladatelství Pravda, 1981, s. 25.

Antropologický obrat

- *sophia* - v řečtině moudrost
- V praxi - o výuku vedení argumentace pro politickou diskuzi: vyhraje ten, kdo přesvědčí dav (voliče), že jeho řešení problému je aktuálně nejužitečnější
- **Antropologický** sofistický obrat pozornosti zaměřené na člověka, jeho problémy a starosti – oproti přírodním filozofům
- pojem logos - mimo význam zákon získává i význam řeč

Protagoras z Abdér (?–485 př. n. l.)

- můžeme o každé věci přednést dva protikladné výklady
- Vždy záleží na člověku, jak interpretuje věci kolem sebe a vybírá si, čemu uvěří, co je ne/správné:
- je mírou všech věcí
- Vědění ani pravda není, vše – včetně dobra a zla – je relativní
- Ani o bozích nemůžeme říct, jestli jsou, či nejsou, život člověka je pro takové konstatování příliš krátký Pro své agnostické výroky měl čelit soudu podobně jako později Sokrates, a tak na sklonku života z Atén uprchl.

Zl B1/1 Sextos Empiricos. In: KRATOCHVÍL, Z. *Fysis*. Dostupné online: <http://www.fysis.cz/preSókratici/Prótagoras/bcz.htm>

Gorgias (483–375 př. n. l.) z Leontín

- Člověk by měl být hlavně kritický, opatrný a zdrženlivý vůči informacím lidí a jejich soudům
- platí i pro vlastní závěry vůči ostatním
- Zákony prý nemáme od bohů, jsou věcí lidí – jejich dohodou, co je a co není pro obec v(ý)hodné
- Jednotlivec by proto zákony měl dodržovat (a hlavně když ho ostatní vidí).

Tak to proto
nemají zvířátka
žádnou cenu?

Děti, mírou
všech věcí
je člověk!

Antifon (470–411 př. n. l.)

- Potíží je, že zákony nemůžou být (a nejsou) dokonalé
- Člověku někdy způsobí strasti - musí se tedy zapřít, aby je poslechl
- Jde proti své přirozenosti, co není dobré
- Proto když ho nikdo nevidí, je spravedlivé jejich nedodržování

Antifon

vidí přirozenost jako základ rovnosti všech lidí:

„Ty, kdo pocházejí ze vznešených otců, máme v úctě a vážnosti, ale ty, kdo nepocházejí ze vznešeného rodu, nemáme v úctě a vážnosti. V tom se k sobě chováme jako barbaři, neboť jsme od přírody všichni **ve všem stejně zrozeni**, i barbaři Řekové. Dokazují to věci od přírody všem lidem nutné; všichni si je můžou stejně opatřit a v nich ve všech se **od nás neliší ani žádný barbar, ani Řek**. Neboť všichni dýcháme do vzduchu ústy a nosem a všichni jíme rukama [...]“.

Antifon, zl. B 44. In: KRATOCHVÍL, Z. *Fysis*. Dostupné online: <http://www.fysis.cz/preSókratici/87/bcz.htm#B%2044>

Sokrates v spore s Trasymachom o spravodlivosť

- Sofista Trasymachos: spravodlivosť – prirodzené právo silnejšieho
- Sokratova kritika:
 - ☐ druh chytráctva
 - ☐ neužitočná
 - škodlivá pre obec
 - ☐ protirečí sama sebe

Trasymachova obhajoba nespravodlivosti

- ☐ spravodlivé je byť nespravodlivým
 - ☐ nespravodlivosť je užitočnejšia
 - ☐ nespravodlivosť – múdrosť a cnosť
 - ☐ nespravodlivosť – blaženosť
-
- Sokrates odmieta spravodlivú nespravodlivosť
→ spravodlivosť dobrá sama osebe!

Kalliklés (5. s.t. př.n.l.)

- Konat zlo může být hanebné z konvenčního hlediska – ale jedná se jen o stádní morálku (Kalliklés v Gorgios...)
- Silnější od přírody – individualista – je moudřejší než sebranka otroků a nevýrazných lidí (Kalliklés, in Copleston, s. 296-7)
- Silný muž povolí i svým touhám a vášním (Kalliklés, in Copleston, s. 296-7)
- Kalliklův muž jako dřevěný sud – nikdy nemá dost – potěšení musí být podřízeno rozumu
- Sokrates, Platón: Potěšení musí být v souladu se zdravím a harmonií řádu duše i těla – tehdy člověk šťastný

Hodnocení sofistů

- se v literatuře různí
- Platon a jeho následovníci (mezi jinými i Aristoteles) kritika za chytráctví, egoismus, relativismus či subjektivismus
- Jiní autoři - za osvícence starověku:
 - za humanisty zdůrazňující jednotlivého člověka s vlastní hlavou, záležícímu na jeho přirozenosti, seberealizaci, nepodřizujícího se nerozumným či nespravedlivým konvencím, dogmatickým zákonům připisovaným bohům, kritickým k vědění a názorům jiných lidí

PLATO

VS

SOCRATES

SUPER PARADOX COMBO

10:32 HOURS

VIA 9GAG.COM

Platón (Aristoklés) (427-347 p.K)

od 20. rokov poslucháčom Sokrata

- potom chvíľu parmenidovec, megarská škola
- syntéza Herakleita, Sokrata a Pytagora
- 3x na Sicílii, raz skončil predaním do otroctva – snažil sa tam uplatniť svoj model obce
- Zachovalo sa nám 36 dialógov

Dielo

- Rané obdobie – sokratovské (*Obrana Sokratova*)
- Obdobie zrelosti – práca na bytostnom určení človeka a jeho miesta v obci – metafyzické Poznanie (*Ústava*)
- Obdobie neskoré – revízia raných otázok (*Zákony*)
 - Etika hlavne v ranom Platónovi (*Obrana Sokratova, Gorgias, Protagoras, a.i.*)
- Žáner dialógu mimo autora → interpretačné napätie
- Hovoriť o jeho etike nemožné bez nášho spoluautorstva

Zlo a trest

- Prokazovat dobro svým přátelům a zlo svým nepřátelům? (Ústava, 335a7-8)
- Činit zlo nemůže být nikdy dobré
- Ubližovat – znamená činit skutečné zlo – nejenom trest (náprava)
- Zlo dělá špatného ještě horším
- Spravedlivý činí nespravedlivého horším
- Takový spravedlivý - nespravedlivým

- Spôsobovať niekomu zlo – znamená zlo pre obec
- Zákony majú vždy pravdu! - ak by sme neposlúchli → obec rozvrátená
- Princípy (*logoi*) nadradené našej individuálnej vôli
- Dobré konanie vecou slobodného rozumného rozhodovania
- Teleologické presvedčenie – konanie s cieľom, kvôli dobru

- Požiadavka na vládcu – konať v mene Dobra - pre obec (celok)
- *Ústava* - projektom ideálnej výchovy
- Výchovou k zdatnému (spravodlivému) konaniu – slobodná bytosť
- Úlohou individua – získať vládu nad sebou
 - Rovnováha v sebe samom (súhlas so Sokratom)
- Platón však opúšťa rámec samého seba – prospech obce

Jaskyňa a etika

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:An_Illustration_of_The_Allegory_of_the_Cave,_from_Plato%20%99s_Republic.jpg

Približovať sa k dokonalému

Definícia odvážnosti – to čo majú odvážni spoločné – ideál

- Dokonalé vlastnosti - idey → poznať môžu len filozofi
- Sofokracia – vláda filozofov
- Tri triedy – vládcovia, strážcovia, remeselníci
- Elitársky, kastovný režim
- Strážcovia a vládcovia špeciálna výchova
- Vládcovia sa rekrutujú zo strážcov

- Strážcovia dbajú na uchovanie štátu podľa ideí vládcov
- Regulujú bohatstvo, regulujú počet obyvateľov, odstraňujú postihnuté deti, bojujú
- Vrahovia vládcami?!
- Vládcovia zasahujú do všetkých sfér života → totalitná diktatúra
 - vyberajú sexuálnych partnerov (za odmenu)
 - určujú výchovu (asketická, monotónna, žiadne novoty)
 - rozdeľujú do kást
 - recenzujú mýty a umenie, atď.

Pane učiteli, nezdá se vám, že jste ve škole jak v nějaké jeskyni zašitý už hodně dlouho? Víte vůbec, co se tam venku děje?

Art whose function is more noble

Rodina?

- Muži a ženy oddelene
- Deti spoločné (otec nemá poznať svoje)
- Deti oddelene – v ústavoch pestúnok
 - Loajalita voči rodine rozbitá, myslenie v prospech obce
- Zdatné ženy – tiež strážkyne
- Remeselníci výchovu nepotrebujú, stačí rešpektovať vládcov a zákony

- Najlepšie ženy obcujú s najlepšimi mužmi, čo najčastejšie (a opačne najmenej schopní...)
- Deti zdatných vychovávať, nezdatných nie, „neduživé odstrániť na neznámom a neprístupnom mieste“
- Umelé udržiavanie výšky populácie:
- Rozhodovať o počte sobášov
- Zaviest’ „šikovné losovanie“ v neprospech „horších“ mužov
- Obviňovanie náhody - nie vládcov

- Lži - používať iba „odborníci“ v prospech obce
- Výber povolania na celý život a nikdy inak
- (len jedno remeslo – dokonalé remeslo)
- Bohatstvo je zlo
 - bráni v dokonalosti v remesle (bohatý pracuje málo → nedokonalá práca)
 - Strážca nesmie vlastniť nič, zlatom sa neobkolesovať, ani nosiť, ani z neho piť, ani sa dotýkať – všetko spoločné, aby sa nenaviazal...

- Hodnoty večné a nemenné (svet ideí)
→ konzervatívna výchova
- Vládcovia – netúžia po moci a vláde → málo zmien (opäť konzervativizmus)
- Každý jedno povolanie, jeden názor → proti pluralite a rozmanitosti (v súčasnosti naopak)
- Rozmanitosť → neviazanosť → choroba

Blaženost

- Rozšafnost
- Vnímavost a telesné zdravie
- Šťastie v podnikaní
- Dobrá povest
- Hojnosť peňazí

Druhy dobra

- To - čo je možné mať /co lze mít
- To - na čom je možné mať účasť
- To – čo je samo o sebe dobré

4 druhy dobra

- Dobro jako dobrá pověst (že jsme cnostní)
- Dobro jako cnost a spravedlivost
- Dobro ve formě pokrmů, léků, užitečných věcí
- Dobro jako - umění a schopnosti něco dělat

Eudaimonismus Platóna

- Dosažení nejvyššího dobra člověka – v tom, v čem spočívá **pravé štěstí** (Copleston, 2014, s. 290)
- Život plný tělesné rozkoše, ve kterém nemá podíl mysl nebo paměť, nebo poznání nebo pravdivý názor – není lidským životem, ale životem *pulmo marinus* - ústřice...tamtéž
- Ale i život čiré mysli, který je ochuzen o potěšení, nemůže být dobrý – člověk se neskládá výlučně z intelektu...(Platonův holismus)
- Která potěšení připustit? která jsou nevinná, jsou užívána střídmě, nepředchází jim bolest
- „Člověk se smrtelnému životu a materiálnímu světu nemusí obracet zády, ale musí umět rozeznat, že tento svět není jediným světem, natož nejvyšším světem, ale ubohou kopií ideálu“ tamtéž, s. 291

Mix – jako voda a med

- jde o poměr: kolik medu?
- když už se nalila všechna voda – otázka zbytečná...
- když do nádoby rozkoše nerozumu a špatnosti – směs zkažená...

Morálka jako summum bonum

- Svrchované dobro – štěstí člověka zahrnuje i poznání boha
- Žádný člověk nemůže být šťastný, pokud by neuznával boží působení ve světě
- Vyhledávání ctnosti – znamená připodobňování se bohu (ideálům)
- Stáváme se božími...
- Ten, kdo je drahý bohu, musí, jak nejvíce je to možné, být jako on (Zákony)

Vplyvy a podobnosti

- Patristika - vplyv na výchovu - najmúdrejší - duchovní otcovia (vyvolení)
 - Zdroj inšpirácie u Boha (monopol na pravdu tí, ktorí mali prístup)
 - Strohá vážna výchova – zábava zlom (Umberto Eco: Meno ruže)
- 20. storočie -strana, predvoj: komunizmus, fašizmus
- K. R. Popper – Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia - kritika

Zdroje

Platón: Obrana Sokratova, Ústava

Suvák, V.: Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie. In: Dejiny Etického myslenia. Kaligram, Bratislava, 2008.

Petrželka, J.: Sókratés v řecké filosofické tradici.

Dostupné:

<https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/sokratesKdo.html>

Copleston, F.: Dějiny filosofie. I. Řecko a Řím. Refugium, 2014.